

I Første Mosebog kapitel 2 fortælles det, hvordan der skal livsånde til, før jordklumpen bliver et menneske. Mosaik fra katedralen i Monreale, Sicilien. Ca. 1200. ©Wikimedia Commons

Menneskekroppen i Bibelen – og det, der giver den liv og mening

Det vrirler med kroppe i Bibelen. Hvad er det, der gør kroppe levende og opretholder dem? Og hvad sker der med dette livgivende 'stof', når kroppen dør? Denne artikel ser ud over kroppen som fysisk struktur og instrument for erfaring og personlig oplevelse, hen til det, der giver liv og mening til menneskekroppen i Bibelen.

Claudia Welz

Professor i Etik og Religionsfilosofi

Aarhus Universitet

Fra ånden til kroppen – og frem til den åndelige krop

”I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden. Jorden var dengang tomhed og øde, der var mørke over urdybet, og Guds ånd svævede over vandene.” Sådan begynder universets historie ifølge Første Mosebog 1,1-2: som *creatio ex nihilo*, skabelse ud af ingenting. I starten var der ikke engang uorganisk materie. At der overhovedet er ’noget’ snarere end ingenting, skyldes altså Helligånden. Som vi kan læse i den ældste skabelsesberetning i Første Mosebog 2,7, ”formede” Gud mennesket af jord ”og blæste livsånde i hans næsebor, så mennesket blev et levende væsen.” De hebraiske ord for ”et levende væsen” (*nefesh chajah*) kan også oversættes som ”en levende sjæl”. Kroppen betragtes i sig selv ikke som mere og andet end en jordklump. Der skal livsånde til, før kroppen kan blive til et menneske. Og omvendt skal mennesket trække vejret, ellers er det ikke en levende sjæl.

Det er slut med menneskets liv, så snart Gud ikke længere 'ånder' i det. Således hedder det i Esajas' Bog 40,6-8: "Alle mennesker [hebraisk: *kol habasar*, alt kød] er som græs, al deres herlighed som markens blomster. Græsset tørrer ind, blomsterne visner, når Herrens ånde blæser over dem [...] men vor Guds ord forbliver til evig tid." Livets skrøbelighed og livets kostbarhed kommer her til udtryk som en enestående gave. Vi mennesker er lige så forgængelige som blomster, der visner, og græs, der tørrer ind. Løsnet fra Guds ord varer vores liv kun i en kort stund. Vi kan overhovedet ikke leve uden Gud.

Som skabninger deler vi kropslighedens glæder og smerter med andre skabninger, og kropsligheden er også grundlaget for at kunne vise medfølelse og indlevelsesevne. En levende krop er ikke kun et objekt som en stol eller en sten, men er 'besjælet' med bevidsthed. Øjnene kan ikke kun ses, men ser tilbage. Blikket bliver gensidigt og giver – sammen med holdningen og bevægelserne – et indblik i et andet menneskes indre verden.

De døde øjne derimod lukkes. De giver ikke længere adgang til et andet menneskes indre, fordi dette menneske ikke længere er 'nærværende' som en person, der kan respondere, om det så er med eller uden ord. De døde kan blive genstand for de levendes sorg. Men de kan ikke længere selv på en synlig måde forholde sig til andre. Livsånden er ikke i dem mere. Livsåndens livskraft har forladt dem. Således står der i Markusevangeliet 15,37: "Men Jesus udstødte et højt skrig og udåndede." Jesus' død associeres med det, at han udåndede, hvilket er dobbelttydigt: udånding er ikke kun respiration versus inhalation, her det allersidste pust ud af lungerne, men også livsåndens exit.

I Paulus' Første Brev til Korintherne skriver han følgende om de dodes opstandelse: "Der bliver sået et sjæleligt legeme [græsk: *soma psychikon*], der opstår et åndeligt legeme [græsk: *soma pneumatikon*]" (Første Korintherbrev 15,44). Han fortsætter: "Kød [græsk: *sarx*, der svarer til hebraisk *basar*] og blod kan ikke arve Guds rige, og det forgængelige arver ikke det uforgængelige" (1 Kor 15,50). Snarere skal vi alle "forvandles" (1 Kor 15,51), for at døden kan besejres. Her knyttes sjælen til den krop, der lever her på jorden, mens ånden associeres med den krop, vi skal få i himlen. Opstandelseskroppen er ikke et materielt legeme på linje med vores nuværende kroppe, der rummer kulstof og andre kemiske bestanddele. Opstandelseskroppen er immateriel, rent åndelig uden jordiske ingredienser. Alt det jordiske er forgængeligt, mens alene det åndelige er uforgængeligt.

Menneskets krop i forhold til sjælen og ånden

Bibelsk menneskesyn er dog ikke dualistisk. Tanken er ikke, at ånden kan kobles fra kroppen og overleve særskilt som et spøgelse. Selv de opstandne har fortsat en krop, om end i en ny version. Kroppen er også en identitetsmarkør. Selvom mennesket på ingen måde kan reduceres til sin respektive krop, og er meget mere og andet end kroppen, så findes der alligevel ikke to menneskekroppe, der er ens. Ethvert menneske har et uforveksleligt fingeraftryk.

Som vi alle har erfaret, er der dog også grænser for, hvordan vi kan påvirke og beherske, forme eller omforme vores egen krop. Især når vi er syge, bliver vi mindet om kroppens begrænsninger. I Bibelen er der også tale om den trætte og den ømme krop, der har brug for hvile og helbredelse. "Jeg er som vand, der hældes ud. Alle mine knogler falder fra hinanden, mit hjerte er som voks, det smelter i livet på mig", klager salmisten i Salmernes Bog 22,15. Kroppen er kilden til lyst og til lidelse, begge dele. Når vi ignorerer vores kropslige behov for længe, kan det være, at kroppen gør opmærksom på sig selv ved at strejke. Hovedet har indimellem brug for et sted at sove, ellers fungerer tænkningen ikke mere.

Er tænkning (eller mere generelt: bevidsthed) identisk med kroppen, sjælen eller ånden – eller med alle tre, for så vidt man overhovedet kan adskille dem? Bibelens helhedsorienterede tilgang til mennesket vil i hvert fald ikke prioritere det intellektuelle. Følelser og erfaringer er lige så vigtige som tanker. Menneskets centrum er hjertet (hebraisk: *lev*). Det er et tænkende, følende og iagttagende hjerte. Ifølge det bibelske menneskesyn er det hjertet og ikke hjernen, der styrer hele mennesket. Men hjertet kan ikke reduceres til et organ i kroppen; snarere står hjertet også for forbindelsen med andre mennesker og for et menneskes gudsforhold. 'Hjertet' kan stå for 'hele mennesket' – for mennesket som et endeligt væsen. I et poetisk parallelismus membrorum hedder det: "Om end min krop og mit hjerte forgår, så er Gud for evigt mit hjertes klippe og min lod" (Salmernes Bog 73,26).

FAKTA: Parallelismus membrorum

(på dansk 'leddenes parallelisme') er en retorisk enhed, der sammensætter to ord med ækvivalente betydninger. Fænomenet forbindes især med den gammeltestamentlige poesi, herunder både med salmerne i Salmernes Bog, med de profetiske skrifter og med skrifterne, der tilhører den såkaldte 'visdomslitteratur'.

Menneskets ånd kan ikke undvære den guddommelige ånd, der har skabt det og bærer det. Således læser vi i Salmernes Bog 84,3: "Min sjæl fortæres af længsel efter Herrens forgårde, mit hjerte og min krop råber efter den levende Gud." Menneskets tredeling i krop, sjæl og ånd er båret af en underliggende enhed og samhörighed. Derfor afslutter Paulus sit Første Brev til Thessalonikerne med følgende ønske og velsignelse (Første Thessalonikerbrev 5,23): "Fredens Gud hellige jer helt og holdent og bevare fuldt ud jeres ånd og sjæl og legeme lydefri ved vor Herre Jesu Kristi komme!" Kroppen, sjælen og ånden kan ikke adskilles i virkeligheden. Vi kan analytisk skelne imellem dem, men vi må passe på dem alle tre, fordi de tilsammen udgør mennesket som et levende væsen.

Filosofisk og teologisk antropologi

I Bibelen kobles sjælen til livsånden, der kommer udefra, til det at kunne få luft. Til at kunne indånde og udånde. Det er i sig selv ikke noget specifikt menneskeligt. Pattedyr med lunger kan det samme. Aristoteles var af den opfattelse, at sjælen (*anima*) ganske generelt er kroppens form (*forma corporis*). Platon derimod forstod sjælen som noget fritsvævende, der er uafhængigt af kroppen. Mens kroppen er dødelig, er sjælen udødelig, mente Platon: *sōma sēma*, kroppen er graven.

Denne uenighed indenfor græsk filosofi i synet på sjælens (u)dødelighed, afspejler sig i Bibelen. De yngre bibelske skrifter opstod i vekselvirkning med græsk filosofi, og nogle tekster kan tydes sådan, at de taler for et evigt liv, der fortsætter 'efter' kroppens død. Men langt de fleste skrifter i Bibelen ser menneskets sjæl som bundet til dets krop, og menneskets psykosomatiske liv synes at være afhængigt af noget udefrakommende, som intet menneske kan give til sig selv: den gudgivne livsånde.

FAKTA: Psykosomatik

angår forholdet mellem psykiske processer og legemlige reaktioner. Det er afledt af det græske *psyché* ('sjæl'/'sind') og *soma* ('legeme'). Udtrykket bruges bl.a. indenfor lægevidenskab om den indvirkning som patientens sindstilstand kan have på vedkommendes legemlige sygdomsproces.

De fleste bibelske forfattere var af den opfattelse, at mennesket ikke i sig selv er evigt, og at dette skyldes kroppens forgængelighed. Ikke engang i evigheden kan der abstraheres fra kroppen, ellers ville der i Det Nye Testamente ikke være tale om en 'åndelig krop'. I evigheden 'spirituali-

seres' kroppen; i tidsligheden 'inkarneres' ånden. Denne dobbeltbevægelse findes også i Hegels Phänomenologie des Geistes, mens andre filosoffer som f.eks. Heidegger regner med menneskets radikale endelighed.

Diskursen indenfor fransk fænomenologi i det 20. århundrede fortjener vores opmærksomhed, fordi den er teologisk relevant. Den jødiske filosof Emmanuel Lévinas 'demokratiserer' den kristologiske betydning af Ordets inkarnation ved at udvide den til alle mennesker og ved at vende 'retningen' fra Ordet (dvs. Kristus) til kødet om således, at han påstår, at kødet bliver til ord, når vi mødes med et andet menneskes ansigt: "Dans l'approche du visage la chair se fait verbe." – "Når ansigtet nærmer sig, bliver kødet til et verbum"¹. At inkarnere sig betyder at verbalisere sig. Selv i tavshed retter den andens ansigt en appel mod mig. Menneskelig tilværelse er således responsorisk. Det svarer på et kald.

Moderne kunst om forholdet mellem kroppen og sjælen

Lad os til sidst se på moderne kunst, der tematiserer forholdet mellem kroppen og sjælen, her skulpturen "Body and Soul" (2015) af Duk-Kyu Ryang, der står foran LVM-kontorbygningen i Münster:

Skulpturen "Body and Soul" (2015) af Duk-Kyu Ryang. © Wikimedia Commons

Den kæmpestore gule gennemsigtige hånd er forvirrende: man kan se håndfladen og håndryggen samtidigt. Det er ikke knoglerne, der betones, men kødet, der lyser indefra hånden. Det ser ud, som om hånden og lyset hører til en arm, der kommer nedfra og rækker op over jordens overflade og hilser på dem, der går forbi eller sætter sig på bænken. Hvis kroppen ikke kun skal være sjælens ydre skal, men noget levende, er der brug for dette lys, der bringer 'det indre' og 'det ydre' sammen. (H)åndens lysende 'indre' på ovenstående billede ligner lidt et guldhjerte.²

Faktisk er det en stor kunstnerisk udfordring at visualisere et menneskes sjæl, fordi det usynlige i så fald må 'materialiseres', ellers forbliver det skjult. Livsånde må 'oversættes' til krop. Dette kræver, at man har en eller anden forestilling om det, man ikke kan se. Hvordan skal vi forestille os selve lyset, der belyser alt andet? Videnskabelige observationer har ikke været entydige. Afhængigt af iagttageren viste lyset sig som en bevægelsesbølge eller som fine partikler indenfor et energifelt.

Inkarnationens hemmelighed består i, at ånd kan blive til stof, og at materie rummer mere og andet end det, vi kan se og måle. Dét, der giver liv og mening til kroppen undrager sig. Kroppen i Bibelen forbliver således omgivet af et mysterium.

¹ Emmanuel Levinas, *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*, Paris: Martinus Nijhoff [1974] 1978, s. 150.

² Tak til Marianne Christiansen, som har gjort mig opmærksom på dette!

Her kan du læse mere:

Kroppens teologi – teologiens krop, red. Kirsten Busch Nielsen og Johanne Stubbe Teglbjærg, København: Forlaget Anis 2011.

Menschenbilder und Körperkonzepte im Alten Israel, in Ägypten und im Alten Orient, red. Angelika Berlejung, Jan Dietrich og Joachim Friedrich Quack, Tübingen: Mohr Siebeck 2012.

Claudia Welz, *Humanity in God's Image: An Interdisciplinary Exploration*, Oxford: Oxford University Press 2016.

What is Human? Theological Encounters with Anthropology, red. Eve-Marie Becker, Jan Dietrich og Bo Kristian Holm, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2017.